

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

ТА’ЛИМ ТИЗИМИДА О‘QUVCHILARGA RANGSHUNOSLIK TARIXINI O‘RGATISH

Gulmurodova D. M.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Sanatshunoslik fakulteti, Tasviriy san’at va dizayn, kafedrası “Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo’nalishi 2-bosqich talabasi.

Tayanch so’zlar: rangshunoslik, rang, iliq ranglar, sovuq ranglar, rang uyg’unligi, kompozitsiya, xromatik ranglar, axromatik ranglar, asosiy ranglar, yordamchi ranglar, yorug‘lik, masofa.

Ключевые слова: цветоведение, цвет, теплые цвета, холодные цвета, цветовая гармония, композиция, хроматические цвета, ахроматические цвета, основные цвета, вспомогательные цвета, свет, расстояние, эффект.

Key words: flower Science, color, warm colors, cool colors, color harmony, composition, chromatic colors, achromatic colors, primary colors, light, distance effect.

Respublikamizda yuqori malakali va ma’rifatli kadrlarni yetishtirish va ilm sohiblari safini shakllantirish maqsadida bir qator vazifalar amalga oshirilmoqda.

Keyingi qisqa muddat davomida, mamlakatimizda Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan ilm-fan va texnika taraqqiyotiga alohida e’tibor berilib, pedagoglar, olimlar va professor-o’qituvchilarning jamiyatdagi obro’li mavqeini tiklash, ularning turmush darajasini yanada oshirish, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish borasida ko’plab Farmonlar, Qarorlar qabul qilindiki, ularning bajarilishi bugunning o’zidayoq samara bera boshladi.

Hozirgi kunda shiddat bilan yuz berayotgan ijtimoiy va iqtisodiy o’zgarishlar ta’lim sohasida ham tub islohotlar o’tkazishni, ta’lim-tarbiyaviy ishlarni davr talablari darajasiga olib chiqishni taqozo etmoqda. Shu boisdan ham «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning «Uzluksiz ta’limni tashkil etish va rivojlantirish prinsiplari» qismida ta’limning ijtimoiylashuvi – ta’lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni hosil qilish, ularda yuksak ma’naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlashni shakllantirish alohida qayd qilinadi.

Milliy dasturda koʻzda tutilganidek, oʻquvchilarning estetik ongini shakllantirish yuzasidan belgilangan vazifalarni amalga oshirishda, ayniqsa, tasviriy sanʼatdan dars va darsdan tashqari mashgʻulotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Inson qadim-qadimdan sanʼat vositalari yordamida oʻz hayotini goʻzal qilishga intilgan. Buni anglash uchun avlodlarimizdan meros qolgan meʼmoriy-madaniy yodgorliklar va tasvirlarga diqqat bilan nazar tashlash kifoya boʻladi. Ularning barcha-barchasini rassom, meʼmor mehnati mahsuli deyishimiz mumkin.

Dunyo tan olgan, oʻlmas asarlar qoldirib ketgan buyuk olim, musavvir Leonardo da Vinchi “Amaliyotga ilmsiz mehr qoʻyadigan kishilar rulsiz yoki kompassiz suzishga kirishayotgan daholarga oʻxshaydilar, chunki ular qayerga ketayotganlarini hech mahal bilmaydilar, shu sababli oldin ilmni oʻrgan, soʻngra esa shu ilm orqasidan tugʻilgan amaliyotga murojaat qil” deya bejiz taʼkidlamagan edi.

Dunyo cheksiz sir-sanoatlardan iborat. Ularni oʻrganish uchun cheksiz inson umri kerak boʻladi. Ajdodlarimiz tabiat tomonidan yaratilgan barcha neʼmatlarning sirli olamini, sabablarini oʻrganishga harakat qilganlar va shunday xulosaga kelganlarki, dunyoda hech bir narsa sababsiz yaratilmagan.

Chunonchi, “rang” atamasi toʻrtta harfdan iborat boʻlsa-da, uning maʼnosiga va sirli olamini oʻrganishiga insonlarning umri yetmaydi.

Rangni ilmiy jihatdan oʻrganish uchun “Rangshunoslik” fani yuzaga kelgan. Rang inson hayotida muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun asrlar davomida olimlar tomonidan ranglar haqida juda koʻp ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan va olib borilmoqda. Hozirda hattoki bir qancha davlatlarda maxsus rang institutlari va ilmiy laboratoriyalar ishlab kelmoqda. Ayniqsa, Yaponiyaning Tokio shahridagi rang instituti dunyoga mashhur. Dunyoning taniqli olimlari tomonidan rang orqali ramziy maʼnoda gapirish; ranglar vositasida insonlarni davolash; tarbiyalash; ranglar jilgʻasi orqali falsafiy fikr berish; rang orqali insonning ichki dunyosini bilish; qishloq xoʻjalik mahsulotlari unumdorligini oshirish; insonlar maʼnaviyatini shakllantirish va boshqa masalalar oʻrganilmoqda.

Rangshunoslik fani insoniyatni qadimdan qiziqtirib kelgan.

Ranglarning turlarini, ularning bir-biriga nisbatan hamohangligini, kontrastligini, tusini koʻzimiz orqali idrok qilishimizga bu fan yaqindan yordam beradi. Asosiy ranglar va qoʻshimcha, yaʼni ular yordamida hosil boʻladigan ranglarni his qilishimizni, ularni amalda aniqlay olishimizni mashq qilishni ham nazardan chetda qoldirmaydi. Shuningdek, ranglar bilan bogʻliq kasb egalari ham yaqindan yordam beradi.

Rang haqidagi ilmda rangshunoslar tomonidan rassomlarni qiziqtiradigan ko‘plab savollar - yorug‘lik, masofa, qo‘shni rang ta’siri, bo‘yoqlar aralashuvi va boshqalar o‘rganiladi.

O‘tgan asrda rang haqidagi savollar mustaqil ilm sifatida izlanuvchi olimlarning diqqat-e’tiboriga tushdi. O‘tgan davr buyuk rassomlari va nazariyotchilari - Chekkino Chennini (1400-yillar), Leon Battista Alberti (1404-1472), Piero della Franchesko (1416-1492), Leonardo da Vinchi (1452-1519), Djordjo Vazari (1511-1574), Djanpaolo Lomatsoo (1539-1600), Albrect Dyurer (1471 - 1528), Fransisko Pacheko (1564-1654) rangtasvir haqidagi izlanishlarini yozib qoldirganlar. Buyuk fan namoyandalaridan Nyuton (1642-1727), M.Lomonosov (1711-1765) ham rang haqida izlanishlar olib borganlar. Lomonosov asosiy ranglarni kashf etdi. Buyuk nemis shoiri va tabiatshunosi Gyote (1749-1832) “Rang haqida fan” nomli maxsus asar yozib qoldirgan.

Rassomlarning rang o‘zgarish qonunlarini bilishi katta ahamiyatga ega. Rangshunoslik ijod qilish usullarini o‘rgatmasa-da, tabiatda ranglar bilan bog‘liq o‘zgarishlarni tushuntirib, rangtasvirchi rassomlar ijodiga yaqindan yordam beradi.

Rang haqidagi fan eng qadim zamonlarda dunyoga kelgan. Eramizdan avvalgi IV asrda yunon olimi Aristotel rang va rangning har xil ko‘rinishini tushuntirib berishga harakat qilgan. Italiya uyg‘onish davrida yashagan olim Leonardo da Vinchi esa o‘zining “Tasviriy san’at haqida risola” asarida rassomlar uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan rang haqida ma’lumot beradi. Rangtasvirning ilmiy negizini rangshunoslik fani tashkil qiladi. Rangshunoslik bo‘lg‘usi rassomlarga ranglarning tabiatda hosil bo‘lish va tarqalishi masalalarini, atrof-muhit ta’sirida o‘zgarib ko‘rinishini, bo‘yoqlarni tayyorlash va ulardan foydalanish yollarini o‘rgatadi

O‘zbekistonda ranglar haqidagi ta’limot qadimdan kitob miniaturasi, naqqoshlik va devorlarga freska pannolar ishlash bilan bog‘liq holda rivojlanib kelgan. Chunki musavvirlik hunari rang tanlash va ularni tayyorlay bilishni talab etgan. Shuning uchun har bir shogird, avvalo, rang tayyorlash sirlarini va shu ish bilan bog‘liq kimyoviy jarayonlarni o‘rganishga majbur bo‘lgan

Ranglarning tabiatda qanday hosil bo‘lish va tarqalish hodisasi qadimdan olimlar va rassomlarning diqqatini tortgan. Uyg‘onish davri buyuk rassomlari va nazariyotchilari — Leon Battista Alberti, Leonardo da Vinchi va boshqalar rangtasvir haqidagi asarlarida ranglarning xususiyatlari haqida yozganlar. Mashhur olimlar — Nyuton, Lomonosov, Gelmgolslar ranglarning mohiyatini ilmiy asosda tekshirganlar. Isaak Nyuton qator tajribalar o‘tkazib, oq yorug‘lik ko‘p ranglarga taqsimlanib ketishini isbotlagan, ekranda spektr ranglarini hosil

qilgan. Nyuton quyosh yorug'ligi asosida o'z nazariy farazini amalda isbotladi. Buning uchun Nyuton quyoshning oq yorug'ligini uch qirrali prizmadan o'tkazib, ekranda har xil ranglardan iborat keng yorug'lik dastasi hosil qildi. Ekranda ko'ringan ranglar spektr ranglar bo'lib, ular quyidagi tartibda joylashgan: qizil, zarg'aldoq, sariq, yashil, zangori, ko'k va binafsha rang.

Maxsus asbob - spektroskop yordamida ko'plab aniq va ravshan spektrlarni hosil qilish mumkin. Oq yorug'lik aslida murakkab bo'lib, rangdorlik jihatidan shunchalik turli- tumanki, bir rangdan ikkinchisiga o'tishda yana bir qator rang turlari seziladi. Spektr ranglarni yomg'ir yog'ib o'tgandan keyin osmonda paydo bo'ladigan kamalakda, favvoralarda otilayotgan suv zarralarida kuzatish mumkin. Spektr ranglarni qayta bir joyga to'plansa, oq yorug'lik hosil boladi. Nyuton ranglarni fizika fani nuqtayi nazaridan o'rgangan bolsa, nemis shoiri va san'atshunosi I.V. Gyoteni ko'proq ranglarning kishi tanasiga ko'rsatadigan ta'siri qiziqtirgan, Gyote "Ranglar haqidagi ta'limot" nomli asarida ranglarni iliq va sovuq turlarga ajratib, iliq (sarg'ish - qizil) ranglar kishida kayfichog'lik tuyg'usini uyg'otishi haqida yozgan. |

XIX asrda nemis tabiatshunos olimi G.L. Gelmgols rangshunoslik nazariyasida muhim yangilik yaratdi. Ko'p yillik tajribalar asosida xromatik ranglarni - rang toni (nomi), rangning och-to'qligi va to'yinganligi kabi uchta asosiy alomati asosida turkumlash kerakligini ko'rsatdi.

Alisher Navoiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Kamoliddin Behzod, Firdavsiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi jahonga mashhur ajdodlarimiz rang, uning turlari, nomlari, ramziy ma'nolari, inson sog'lig'iga ta'siri va boshqalar haqida juda ko'p yozganlar, ilmiy tadqiqot ishlari olib borganlar. Chunonchi, Abu Rayhon Beruniy o'zining "Kitob al javohir fi ma'rifat al javohir" (Mineralogiya) asarida ranglarning 200 dan ortiq nomlarini sanab o'tgan va bu ranglarning kelib chiqishi to'g'risida yozib qoldirgan. Sharqda olimlar, shoirlar, musavvirlar, naqqoshlar, xattotlar ranglarning yuzdan ortiq turini ajrata olganlar.

Ranglarning nomini ifodalovchi, ya'ni ularning biri qizil, ikkinchisi ko'k, uchinchisi binafsha va hokazo deb atalishiga asos bo'lgan belgisi rang toni deyiladi. Biror xromatik rangga ozroq kulrang qo'shsak, uning sho'xchanligi pasayib, nursizlanadi. Bu rangning kam to'yinganligidan, ya'ni uning tarkibida sof bo'yoqning kamayganligidan darak beradi, demak, rangning to'yinganligi deganda, uning kulrangga nisbatan rangdorlik darajasini, tozaligini tushunish kerak. Yuqorida aytilganlardan ma'lum bo'ldiki, xromatik ranglar bir biridan rang toni (rangning o'zi), rangning och-to'qligi va to'yinganligi kabi uchta xususiyati bilan farq qiladi. Spekrni sinchiklab kuzatsak, uning

eng chekkasidagi qizil va binafsha ranglari orasidagi o'xshashlik alomatini sezamiz. Ikkala rang bir-biriga qo'shilsa, ularning oralig'ida qirmizi rang hosil bo'ladi. Bu hosil bo'lgan rangni qizil, binafsha rangning o'rtasiga joylashtirib spektr tutashtirilsa, halqa kelib chiqadi. Bu rangshunoslikda ranglar aylanasi deb yuritiladi.

O'quvchilarda rangshunoslik va rangtasvir sohalari haqida chuqurroq tasavvur uyg'otish, rang tanlashda o'quvchilarning mahoratini oshirish, rang bilan ishlashni teranroq talqin qilish, shuningdek, ranglar tarixiga murojaat qilish, ularning tabiati haqida kengroq tushuncha berish, rang tanlash sohasida ijodkorlarning o'ziga xos yo'llarini tushuntirish, ranglarni bir biridan ajrata bilish, tus holatlarini sezish va maqsadli ishlata olish qobiliyatini o'stirish, ranglarning o'zbek tilidagi nomlarini mustahkam belgilash lozim.

Rangshunoslik fanini chuqurroq tushunish maqsadida uni boshqa bir qator fanlar, ya'ni fizika, kimyo, psixologiya, fiziologiya va estetika fanlari bilan bog'lab o'rganiladi. Bu o'z navbatida rangning fizik, kimyoviy, psixofiziologik va estetik xususiyatlarini atroflicha o'rganishga keng imkoniyat yaratadi.

Adabiyotlar:

1. A.Karimov. "Ma'naviy yuksalish yo'lida" IT.Uz.nashr.1998.
2. Avliyakulova Nafisa Muzafarovna "Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi" o'quv qo'llanma.
3. Rustam Xudayberganov "Rangshunoslik asoslari" Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma.
4. Ankabaev R.T. "Rangtasvir" / elektron darslik 2021. Axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid dasturlar va elektron ma'lumotlar bazalari uchun olingan guvoohnoma (DGU 10825).
5. Ankabaev R.T. "RANGTASVIR" / o'quv qo'llanma. T."ISHONCHLI HAMKOR", 2021.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada tasviriy san'atni balki butun insoniyatni qamrab olgan rangshunoslikning tarixini qisqacha mazmuni bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлен краткий обзор истории науки о цвете, охватывающей изобразительное искусство и все человечество.

SUMMARY

This article provides a brief overview of the history of color science, covering the fine arts and all of humanity.